

ШЕРЕМЕТ

Олег Олексійович
o1u@doc.nuft.edu.ua

УДК 330

ДЕРЖАВНЕ ІНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІSTATE INSTITUTIONAL REGULATION AND MANAGEMENT OF
COMPETITIVENESS OF THE FOOD INDUSTRYк.е.н., доцент, директор
Навчально-наукового
інституту економіки і
управління, Національний
університет харчових
технологій*SHEREMET Oleh Oleksiiovych – PhD in Economics, Associate Professor, Director of the Institute of Economics and Management, The National University of Food Technologies*

У статті досліджено теоретичні аспекти державного інституційного регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості. Сформовано компоненти розвитку методології державного інституційного регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості. Визначено специфічні відмінності системного та ситуаційного характеру у системі державного інституційного регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості. Обґрунтовано та доведено, що галузева конкурентоспроможність якнайтісніше пов'язана з конкурентними перевагами харчової промисловості. Визначено ієрархічний рівень формування галузевої конкурентоспроможності. Виокремлено конкурентні переваги харчової промисловості. Розроблено технологічний процес формування та реалізації конкурентної стратегії у харчовій промисловості. Обґрунтовано, що у харчовій промисловості конкурентна перевага вважається реальним і рушійним елементом лише за адекватної активності суб'єктів галузі та системи державного інституційного регулювання. Визначені умови для формування та реалізації конкурентної стратегії у харчовій промисловості.

* * *

В статье исследованы теоретические аспекты государственного институционального регулирования и управления конкурентоспособностью пищевой промышленности. Сформированы компоненты развития методологии государственного институционального регулирования и управления конкурентоспособностью пищевой промышленности. Определены специфические отличия системного и ситуационного характера в системе государственного институционального регулирования и управления конкурентоспособностью пищевой промышленности. Обосновано и доказано, что отраслевая конкурентоспособность теснейшим образом связана с конкурентными преимуществами пищевой промышленности. Определен иерархический уровень формирования отраслевой конкурентоспособности. Выделены конкурентные преимущества пищевой промышленности. Разработан технологический процесс формирования и реализации конкурентной стратегии в пищевой промышленности. Обосновано, что в пищевой промышленности конкурентное преимущество считается реальным и движущим элементом только при адекватной активности субъектов отрасли и системы государственного институционального регулирования. Определены условия при формировании и реализации конкурентной стратегии в пищевой промышленности.

* * *

The theoretical aspects of the state institutional regulation and management of food industry competitiveness are investigated in the article. The components of development of methodology of state institutional regulation and management of food industry competitiveness are formed. The specific differences of systemic and situational character in the system of state institutional regulation and management of food industry competitiveness are determined. It is substantiated and proven that industry competitiveness is closely linked to the competitive advantages of the food industry. The hierarchical level of formation of industry competitiveness is determined. The competitive advantages of the food industry are highlighted. The technological process of forming and implementing a competitive strategy in the food industry has been developed. It is substantiated that in the food industry competitive advantage is considered as a real and driving element only with adequate activity of the subjects of the branch and the system of state institutional regulation. The conditions for the formation and implementation of a competitive strategy in the food industry are defined.

Competition in the food industry is an integral part of the market environment and is a prerequisite for effective development of the national macroeconomic space. In modern transformation processes that are inherent in the national economy, the competitiveness of the food industry can be reliably secured with competitive advantages, first of all operational, which allow to create productive technologies, and on their basis more competitive foods that have quality and innovative orientation. In the context of increased competition, there is always a problem of economic security, therefore, the development of measures to improve the competitiveness of the food industry is a process aimed at monitoring, diagnosis, isolation and prevention of possible threats in the field of functioning and development of the industry. The main aspects that ensure competitiveness in the implementation of market strategies in the food industry: the focus of food industry actors; the quality of defined and secured ways of sectoral development; the level of mobilization of the potential of the subjects of the industry; ability to pursue targeted investment and innovation policies; models, methods and mechanism of carrying out appropriate transformations; sectoral transformational enablement; the speed of adaptation of food industry actors to changes in the context of international integration and globalization.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, ринкове середовище, харчова промисловість, національна економіка, макроекономічне середовище

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, рыночная среда, пищевая промышленность, национальная экономика, макроекономическая среда

Keywords: competition, competitiveness, market environment, food industry, national economy, macroeconomic environment

ВСТУП

Державне інституційне регулювання та управління – це вплив відповідних державних інституцій на діяльність суб'єктів підприємництва та ринкову кон'юнктуру, що забезпечить цілеспрямоване функціонування національної економіки з урахуванням ринкових принципів.

Методологічні аспекти розвитку державного регулювання та конкурентоспроможності досліджено у працях: А. Сміта, Дж. Кейнса, К. Макконнелла, Дж. Міллема, П. Самуельсона, І. Ансоффа, С. Брю, П. Хайна, М. Портера, Г. Григор'єва, Ю. Сафонова, Ю. Мельника та ін.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні теоретичних аспектів державного інституційного регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною та методологічною основою дослідження є джерела навчальної, монографічної та періодичної літератури з державного регулювання та управління конкурентоспроможністю.

Під час написання статті використані наступні методи: метод спостереження, методи аналізу та синтезу, монографічний метод, діалектичний метод, метод порівняння, методи індукції та дедукції, а також метод узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Державне інституційне регулювання та управління формує організаційно-адміністративний, соціально-економічний та інноваційно-інвестиційний вплив державних інституцій на процеси створення та ринкового обігу продукції харчової промисловості з метою зміцнення позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках, максимізації обсягу та виручки реалізації за допомогою використання галузевих конкурентних переваг. Основні галузеві конкурентні переваги: якість та економічна складова.

Державне інституційне регулювання та управління конкурентоспроможністю на макроекономічному та мікроекономічному рівнях спрямоване на підвищення конкурентоспроможності національної харчової промисловості та виокремлюється наступними аспектами:

- забезпечення політичної та макроекономічної стабільності;
- раціональна бюджетно-податкова та грошово-кредитна політика;
- забезпечення економічної свободи;
- підтримка та фінансування пріоритетних інноваційних розробок у рамках інституційних цільових програм науково-технічного та техніко-технологічного розвитку харчової промисловості;
- цілеспрямована участь у професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні рівня освіти у працівників, які задіяні у харчовій промисловості;
- активна участь у пошуку, отриманні, поширенні та передачі міжнародного досвіду організації ринкових продажів продукції харчової промисловості;
- інституційне сприяння освоєнню та застосуванню ресурсозберігаючих інноваційних технологій

виробництва та обігу харчової продукції;

- стандартизоване управління якістю харчової продукції на основі її сертифікації;
- інституційне сприяння просуванню харчової продукції національних виробників на міжнародні ринки збуту та розширенню секторів ринку;
- інституційна підтримка міжнародних інтеграційних процесів у харчовій промисловості;
- модернізація допоміжної структури, яка пов'язана з розвитком харчової промисловості.

Розвиток методології державного інституційного регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості формується на наступних компонентах:

- інституційне регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості та її суб'єктів на основі контролю за виконанням визначених завдань;
- інституційне регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості на основі екстраполяції;
- інституційне регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості на основі передбачення змін у конкурентному середовищі;
- інституційне регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості на основі гнучких екстрених рішень під впливом відповідних факторів.

Інституційне регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості та її суб'єктів на основі контролю за виконанням визначених завдань здійснюється після дослідження здійснених подій, пов'язаних із результатами господарювання суб'єктів харчової промисловості. Визначені дії показують реактивну адаптацію, яка найбільш природна у макроекономічному середовищі, але вимагає значного періоду на усвідомлення неминучості адекватних змін у конкурентоспроможності харчової промисловості та її суб'єктів.

Інституційне регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості на основі екстраполяції віддзеркалює зростання темпу змін у національному макроекономічному середовищі, поряд з можливістю передбачити майбутнє шляхом екстраполяції минулих тенденцій стосовно розвитку харчової промисловості.

Інституційне регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості на основі передбачення змін у конкурентному середовищі здійснюється під час виникнення несподіваних явищ (процесів), а темпи змін у галузі прискорюються, але не настільки, щоб неможна було вчасно передбачити майбутні динамічні тенденції та відреагувати на них шляхом формування пріоритетної стратегії розвитку харчової промисловості.

Інституційне регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості на основі гнучких екстрених рішень під впливом відповідних факторів здійснюється, коли значна кількість пріоритетних завдань виникає настільки несподівано або стрімко, що їх неможливо вчасно прогнозувати.

Стратегічне інституційне регулювання харчової промисловості викликає значний інтерес особливо там, де виникають труднощі в реалізації пріоритетних стратегій розвитку галузі в умовах міжнародної інтеграції з урахуванням європейських орієнтирів.

Застосовуючи підходи системного та ситуаційного характеру у системі державного інституційного регулювання та управління конкурентоспроможністю, макроекономічне середовище харчової промисловості розглядається нами як господарська соціально-економічна система, яка має деякі специфічні відмінності:

- пріоритетність – підтримка реалізації ринкових стратегій у харчовій промисловості;

- цілісність – всі компоненти, елементи та складові системи інституційного регулювання та управління конкурентоспроможністю у галузі спрямовані на досягнення пріоритетних цілей та вирішення визначених завдань;

- складність – проявляється у значній кількості прямих або зворотних внутрішньогалузевих та міжгалузевих зв'язків, які притаманні харчовій промисловості;

- кількісне спрямування – всебічне дослідження натуральних і вартісних параметрів розвитку макроекономічної системи харчової промисловості, що дозволить здійснювати порівняння та оцінювання ефективності відповідних галузевих складових, системи регулювання та управління, а також реалізації ринкових стратегій на макрорівні;

- якісне спрямування – дослідження впливу індикаторів функціонування харчової промисловості на розвиток національної економіки;

- перманентна інерційність та динамічність – зумовлює можливість передбачати пріоритетний розвиток харчової промисловості у майбутніх періодах з високою вірогідністю, значним ступенем ймовірності, достовірності та ефективності;

- значний ступень стійкості та впливовості – характеризується взаємозамінністю складових та напрямків розвитку сегментів харчової промисловості за рахунок використання сучасних альтернативних технологій, матеріально-технічного забезпечення, потенційних можливостей, способів інституційного регулювання та управління тощо;

- стратегічний потенціал – системна сукупність можливостей харчової промисловості, яка надає можливість досягнення стратегічних та тактичних цілей і розроблених завдань.

Ситуаційний підхід у системі державного інституційного регулювання та управління конкурентоспроможністю харчової промисловості забезпечує принцип адаптивності, який є основою галузевого стратегічного регулювання та управління. Ситуаційний підхід показує, що всі внутрішньогалузеві системні побудови у харчовій промисловості є реакцією суб'єктів макроекономічного середовища на відповідні зміни під впливом відповідних факторів ринкового простору. Відмітимо, що за відносно стабільним макроекономічним середовищем харчової промисловості, система державного інституційного регулювання та управління прагне до більшої децентралізації.

Державні інституції повинні сприяти підвищенню конкурентоспроможності харчової промисловості шляхом регулювання та контролю параметрів якості,

встановлення податкових ставок, митних тарифів, інвестиційно-інноваційної підтримки, що сприятиме посиленню конкурентних можливостей національних виробників харчової продукції.

Галузева конкурентоспроможність найтіснішим чином пов'язана з конкурентними перевагами харчової промисловості.

Носії конкурентних переваг у харчовій промисловості мають відповідну спрямованість, яка характеризує ієрархічний рівень формування галузевої конкурентоспроможності:

- макроекономічний рівень – харчова промисловість;

- мезоекономічний рівень – внутрішньогалузеві та міжгалузеві об'єднання;

- мікроекономічний рівень – суб'єкти господарювання.

Необхідно відмітити, що на кожному рівні формується різний зміст самого процесу конкуренції та перелік факторів, які формують галузеву конкурентоспроможність макро-, мезо- та мікроспрямування у харчовій промисловості. Визначені галузеві складові конкурентоспроможності мають свої специфічні індикатори, які їх характеризують. Процес підвищення галузевої конкурентоспроможності має також відповідні особливості для кожного зазначеного рівня.

Конкурентоспроможність мікроспрямування – це сукупність факторів, які забезпечують суб'єктам харчової промисловості відповідні переваги у ринковому середовищі. Конкурентоспроможність мезоспрямування – це сукупність факторів, які забезпечують конкурентоспроможність внутрішньогалузевого та міжгалузевих функціонування у ринковому середовищі. Конкурентоспроможність макроспрямування – сукупність факторів, які сприяють зміцненню та стратегічному розвитку національної відтворювальної бази, що забезпечує довгострокові переваги харчової промисловості у міжнародному макроекономічному середовищі.

Конкурентні переваги харчової промисловості мають наступну спрямованість:

- територіальна системність – географічне розташування виробничих потужностей;

- ресурсне забезпечення – власні ресурси відповідної якості або кількості (природні або набуті);

- організація виробництва – ступень або ефективність використання ресурсного забезпечення;

- стратегічно-пріоритетні – наявність стратегії розвитку суб'єкта харчової промисловості та конкурентні переваги якості запропонованої стратегії.

В умовах глобалізації та посилення процесів європейської інтеграції національного макроекономічного середовища розвиток конкурентних ринкових відносин у харчовій промисловості має все більше стратегічно-пріоритетну спрямованість.

В умовах сьогодення, конкурентна боротьба у харчовій промисловості фактично перетворюється у боротьбу стратегій функціонування та розвитку суб'єктів на всіх рівнях, а стратегічна галузева компонента, по суті, є провідною характеристикою конкурентоспроможності у ринковому середовищі.

Конкурентоспроможність у харчовій промисловості є поняттям, яке взаємопов'язане з формуванням і використанням потенціалу суб'єкта ринкового середовища, тому його формування та реалізація ефективно

може бути здійснено тільки за програмно-цільовим підходом або відповідно до сформованої стратегії функціонування та розвитку.

Таким чином, розробка стратегії, яка забезпечить конкурентні переваги суб'єктів харчової промисловості є головною і вихідною точкою ведення конкурентної боротьби, тому, якщо немає конкурентної стратегії у харчовій промисловості, то немає галузевої конкурентної боротьби у макроекономічному середовищі.

Формування конкурентної стратегії у харчовій промисловості може складатися з наступних фаз:

- формування мети та завдань;
- визначення методологічного інструментарію;

- оцінка позицій об'єкта конкурентної боротьби;
- прогноз зміни умов конкурентного ринкового середовища пов'язаного з харчовою промисловістю;
- розробка стратегічного плану дій з варіативною складовою, яка враховуватиме вплив різних факторів та процесів.

Визначені елементи зберігають своє значення для будь-якого рівня ведення конкурентної боротьби у харчовій промисловості, але необхідно враховувати техніко-економічну характеристику суб'єкт цієї боротьби.

На рис. 1 представлено технологічний процес формування та реалізації конкурентної стратегії у харчовій промисловості.

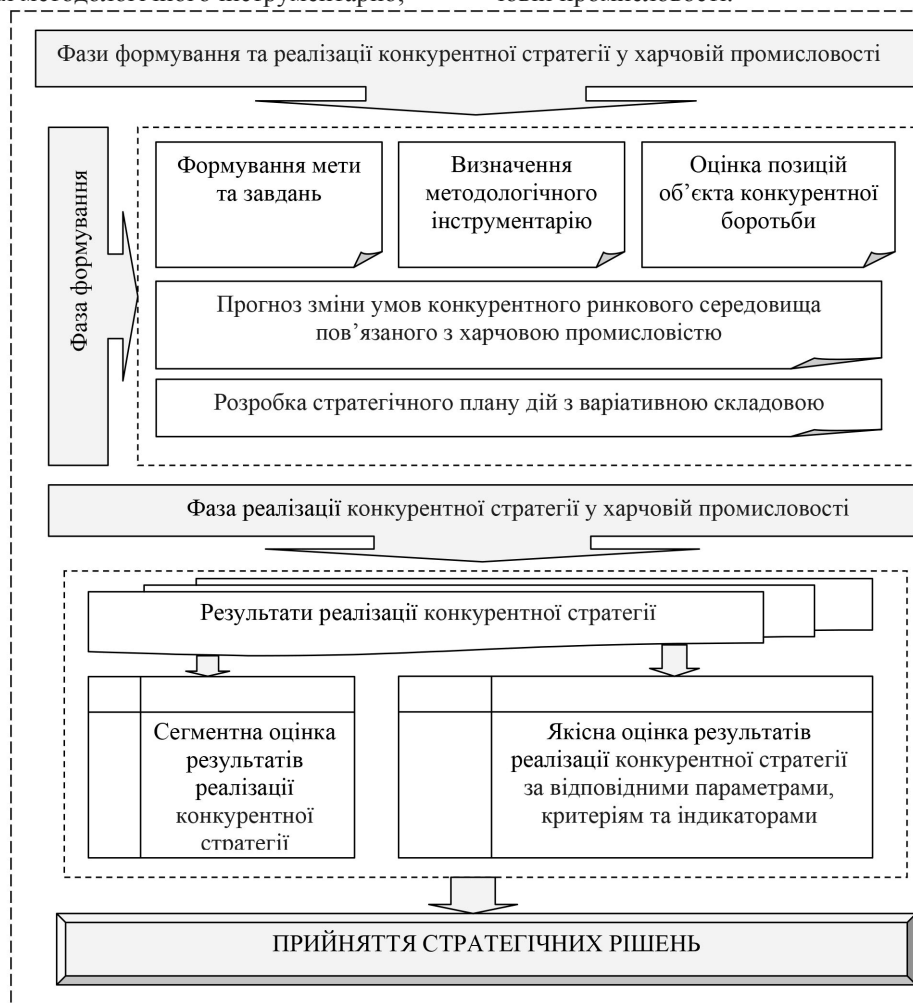

Рис. 1. Формування та реалізації конкурентної стратегії у харчовій промисловості

Процес формування конкурентної стратегії у харчовій промисловості повинен бути системно-компонентним, системно-структурним, системно-функціональним, системно-факторним та системно-еволюційним. Конкурентна стратегія у харчовій промисловості повинна обов'язково включати варіативні і базові стратегії, а також вибір і прийняття зваженої мети та пріоритетних завдань.

Конкурентна перевага у харчовій промисловості спирається не тільки на стратегічні позиції у макроекономічному середовищі. У харчовій промисловості конкурентна перевага вважається реальним і рушійним елементом лише за адекватної активності суб'єктів галузі та системи державного інституційного регу-

лювання. Основні аспекти, які характеризують зазначену активність:

- цілеспрямованість суб'єктів харчової промисловості;
- якість визначених і забезпечених шляхів галузевого розвитку;
- рівень мобілізації потенціалу суб'єктів харчової промисловості;
- здатність проводити цілеспрямовану інвестиційно-інноваційну політику;
- моделі, методи та механізм проведення відповідних перетворень;
- галузева трансформаційна сприятливість;
- швидкість адаптації суб'єктів харчової промис-

ловості до змін в умовах міжнародної інтеграції та глобалізації.

Суттєвим аспектом адекватної активності суб'єктів галузі є якість реалізованої конкурентної стратегії у харчовій промисловості в умовах, які постійно змінюються.

Необхідно пам'ятати, що процес формування та реалізації конкурентної стратегії у харчовій промисловості має свою специфічну вартість, яка відповідає місії, визначеній меті функціонування та розвитку, виокремленим завданнями, принципам, ціннісним орієнтирам суб'єктів галузі, потенціалам, глибиною проникнення в ситуації, яка склалася в умовах відповідних галузевих перетворень.

Стратегія, яка сформована на якісному рівні створює стабільні та належні конкурентні переваги, забезпечує підвищення ефективності національної економіки у глобальному середовищі. Зауважимо, що саме цей фактор є значним і вирішальним в умовах міжнародної трансформації та кризових явищ [1].

Таким чином, основних завдань реалізації стратегічних рішень є зміна балансу у розстановці конкурентних сил на користь суб'єктів харчової промисловості з метою підвищення їх конкурентоспроможності. Для харчової промисловості необхідна цілісна системна оцінка всієї сукупності господарських, виробничих, фінансових, економічних, екологічних та соціальних характеристик, які здатні вплинути на конкурентні позиції галузі у макроекономічному середовищі.

Особливо важлива якісна оцінка галузевої позиції як суб'єкта конкурентної боротьби в умовах глобалізації.

Базовим завданням формування конкурентної стратегії у харчовій промисловості стратегії є виявлення сильних та слабких сторін конкуруючого суб'єкта у ринковому середовищі.

Під час формування та реалізації конкурентної стратегії у харчовій промисловості необхідно врахувати наступні умови:

– галузева конкурентна стратегія повинна постійно оновлюватися і коректуватися відповідно до умов, які постійно змінюються з врахування принципів наступності й гнучкості, які забезпечують стійкість стратегічної лінії конкурентної стратегії у харчовій промисловості;

– конкурентна стратегія у харчовій промисловості повинна неухильно виконуватися, але можуть допускатися відповідні коригування, але такі, які не порушують її суті.

Суттєво важлива детермінанта національно конкурентної переваги харчової промисловості – це внутрішньогалузева та міжгалузева підтримка, звідси надходить сировина, напівфабрикати, обладнання тощо. В умовах сьогодення, зазначеній детермінанті надається зростаюче вагоме значення з огляду на наступну особливість. В умовах посиленої глобальної конкуренції конкурентоспроможними можуть бути міжгалузеві (внутрішньогалузеві) групи або кластери, де галузеві суб'єкти інтегруються за горизонталлю та вертикаллю. Як правило, міжгалузеві (внутрішньогалузеві) групи або кластери мають тенденцію до концентрації в рамках обмеженого географічного простору.

Велике значення для конкурентоспроможності національної харчової промисловості має тимчасова перспектива, в якій будується її діяльність, а це залежить в першу чергу від складу її інвесторів.

Детермінанти, що визначають національні переваги харчової промисловості створюють особливу внутрішньогалузеве середовище. Але недостатньо розвинутий попит і наявність монополій не сприяють розвитку конкурентних відносин у макроекономічному середовищі.

Слабкі конкурентні відносини у деяких суб'єктах харчової промисловості не сприяють підвищенню якості робочої сили, створенню нового бізнесу, розширенню і поглибленню кластерів.

Також необхідно відмітити, що результатом конкурентної боротьби у харчовій промисловості є виникнення стратегічних і тактичних загроз продовольчій та економічній безпеці країни.

Система економічної безпеки створює перешкоди для втрати конкурентних переваг у харчовій промисловості та блокує перехід цих переваг до конкурентів. Перехід переваг до конкурентів особливо небезпечний, тому що має подвійну втрату конкурентоспроможності суб'єкта харчової промисловості – абсолютне зменшення свого рівня і додатково зниження його щодо рівня конкурента.

Безпека у харчовій промисловості може забезпечуватися наступними діями: пасивними (попереджувальною діяльністю) та активними наступальними заходами стосовно запобігання небезпечних дій конкурентів або із застосуванням запобіжних заходів стосовно ослаблення позицій конкурента на галузевому ринку. У макроекономічному середовищі існує та постійно удосконалюються прийоми, методи і механізми ведення конкурентної боротьби пов'язаної з харчовою промисловістю. Набір визначеного інструментарію має широкий спектр, в який включаються як правові, так і протиправні методи. У реальній практиці використовується практично весь спектр можливих методів, який варіюється від умов функціонування макроекономічного середовища.

ВИСНОВКИ

Таким чином, конкуренція у харчовій промисловості є невід'ємною частиною ринкового середовища і є базовою умовою ефективного розвитку національного макроекономічного простору. У сучасних трансформаційних процесах, які притаманні національній економіці, конкурентоспроможність харчової промисловості може бути надійно забезпечена конкурентними перевагами, перш за все операційними, що дають можливість створювати продуктивні-технології, а на їх базі більш конкурентні харчові продукти, які мають якісну та інноваційну спрямованість.

В умовах посиленої конкурентної боротьби неодмінно виникає проблема економічної безпеки, отже, розробка заходів по підвищенню конкурентоспроможності харчової промисловості являє собою процес, який спрямований на моніторинг, діагностику, виокремлення і випередження можливих загроз у сфері функціонування та розвитку галузі.

Основні аспекти, які забезпечують конкурентоспроможність у реалізації ринкових стратегій у харчовій

промисловості: цілеспрямованість суб'єктів харчової промисловості; якість визначених і забезпечених шляхів галузевого розвитку; рівень мобілізації потенціалу суб'єктів галузі; здатність проводити цілеспрямовану інвестиційно-інноваційну політику; моделі, методи та механізм проведення відповідних перетворень; галузева трансформаційна сприятливість; швидкість адаптації суб'єктів харчової промисловості до змін в умовах міжнародної інтеграції та глобалізації.

Більш адекватною стратегічною парадигмою у харчовій промисловості виступає орієнтація на конкурентоспроможність національної економіки, яка найбільш повною мірою відповідає завданню забезпечення економічної та продовольчої безпеки країни. Розробка стратегічних заходів по підвищенню конкурентоспроможності у харчовій промисловості на стратегічному рівні є свого роду частиною діяльності суб'єктів національної економіки стосовно забезпечення

економічної та продовольчої безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Григор'єв Г.С. Теоретико-методологічні засади державного регулювання фінансово-економічних процесів в умовах глобалізації. Херсон: Олді-плюс, 2017. 380 с.

2. Побережець О.В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства. Херсон. Видавництво: Грін Д.С., 2016. 500 с.

References

1. Hryhoriev H.S. Theoretical and methodological principles of state regulation of financial and economic processes in the conditions of globalization. Kherson: Oldi-Plus, 2017. 380 p. (in Ukrainian)

2. Poberezhets O.V. Theoretical-methodological and practical principles of the research of the system of management of the results of activity of an industrial enterprise. Kherson: Publishing house: Hrin D.S., 2016. 500 p. (in Ukrainian)